

Bartnictwo – historia czy przykład edukacji plenerowej?

Agata Śliwka, Paweł Staniszewski

Abstrakt. Bartnictwo na terenach Polski ma długie i bogate tradycje. W Europie jedynym obszarem, na którym prowadzone jest w sposób tradycyjny i niezmienny od wielu wieków jest znajdująca się w południowej części Uralu Baszkiria. W Nadleśnictwie Spała, przy współpracy z baszkirskimi bartnikami, podjęto próbę reaktywowania tej dawno zapomnianej gałęzi gospodarki leśnej. W artykule zaprezentowano pokrótce historię bartnictwa w Polsce oraz przedstawiono problematykę restytucji bartnictwa w lasach Nadleśnictwa Spała. Przeanalizowano promocyjne, kulturowe, a przede wszystkim edukacyjne uwarunkowania i możliwości reaktywowania bartnictwa. Zwrócono uwagę na znaczenie bartnictwa w kontekście promocji regionu i rozwoju regionalnego. Ponadto, opracowano autorską koncepcję zagospodarowania ścieżki dydaktycznej mającej powstać w pobliżu siedziby Nadleśnictwa Spała.

Słowa kluczowe: uboczne użytkowanie lasu, bartnictwo, edukacja przyrodniczo-leśna

Abstract. Forest bee-keeping: the past or the example of outdoor education? Forest bee-keeping has its particularly rich tradition in Poland. The only area in Europe, where the traditional way of forest bee-keeping still takes place, is Bashkiria. Recently, in Spała Forest District in Poland, foresters tried to renew forest bee-keeping as primary way to breeding bees. Historical, promotional, cultural and – first of all – educational conditions of forest bee-keeping in Spała Forests were described and analyzed in this article. The importance of such activities for rural development was mentioned as well. Furthermore it was created an idea to manage the educational trail in Spała Forest District.

Keywords: non-wood forest products, forest bee-keeping, forest education

Bartnictwo – historia

Bartnictwo jest pierwotną gospodarką leśno-hodowlaną, która polega na chowie pszczoł w barciach, czyli przygotowanych specjalnie drzewach. Barcie wykonywane przez bartników usytuowane były w lasach, najczęściej w ich mało dostępnych obszarach. Miód oraz wosk pozyskane z barci stanowiły w okresie średniowiecza jedne z podstawowych produktów codziennego użytku.

Wiktor Kozłowski w „Słowniku leśnym, bartnym, bursztyniarskim i oryjskim” (1846) podaje następującą definicję barci: „raz oznacza ul, czyli przytułek dla pszczoły nieruchomy w drzewie żywem wyrobiony; drugi raz drzewo w którym jest ul sporządzony. [...] Jeśli w barci znajdują się pszczoły, zowie się barcią osiadłą, przeciwnie barcią prózną, pustą”.

W okresie panowania pierwszych Piastów, miód z leśnych barci był wykorzystywany jako środek płatniczy. Bartnicy otaczani byli szczególnym szacunkiem. Zyski ze sprzedaży miodu oraz wosku w XVI wieku przewyższyły zyski ze sprzedaży drewna (Głowacki 2008).

Bartnicy dysponowali własnym samorządem oraz sądownictwem, które oparte było na prawie bartnym. Wcześniej istniejące, a niespisane prawa dla bartników zostały uznane przez króla Kazimierza Wielkiego i umieszczone w statutach wiślickich w 1347 roku – najstarszej kodyfikacji polskiego prawa. Próby spisania tej niezwykle bogatej obyczajowości podjęto dopiero w końcu XVI wieku. Uczynił to Krzysztof Niszczycycki w 1559 roku tworząc dokument „Prawo bartne bartnikom należące”. Drugi tego typu dokument powstał w 1616 roku; stworzył go Stanisław Skrodzki. Był to „Porządek prawa bartnego dla starostwa łomżyńskiego z 1616 roku”. Przez całe średniowiecze bartnictwo przeżywało okres najintensywniejszego rozwoju; zmierzch gospodarki bartnej przypadał na okres XVIII – XIX wieku.

Bartnicy organizowali się w grupy zwane bractwami, samorządami, gminami, jurysdykcjami, a nawet Rzeczpospolitą bartną. Najniższą administracyjną jednostką w takiej organizacji były puszcze. Składały się one z borów należących do bartników. Posiadanie barci wyrobionej w drzewie było jednoznaczne ze stanieniem się członkiem takiej społeczności. Na czele tego typu organizacji stał starosta wybierany spośród tworzących ją bartników. Warunkiem niezbędnym dla objęcia tej funkcji było szlacheckie pochodzenie. Sprawując tak ważną funkcję starosta dysponował własną pieczęcią, ponadto posiadał umiejętność pisania oraz czytania. Musiał również cieszyć się dobrą opinią („dobrą sławą”), gdyż odpowiadał za prawdziwość treści pojawiających się w księgach bartnych (Siudowska-Myzykowa 1960).

Najczęściej drzewem bartnym była sosna. Szczudło (1933) opisuje sposób selekcji drzew bartnych następująco: „Na barcie bartnik wybierał drzewa stare i proste, zazwyczaj sosny i jodły, chociaż ten ostatni szczegół nie był decydującym, skoro już w wiekach średnich wyrabiano, czyli dziano, barcie w starych dębach i bukach”.

Wyrobienie barci było czynnością wykonywaną zwykle wiosną, ponieważ wtedy nie zachodziło niebezpieczeństwo zalania wnętrza barci przez żywicę. Do wykonywania braci bartnik używał dłut oraz siekier. Zasiedlenie barci przez pszczoły następowało po wyrojeniu się owadów z rodzin zamieszkujących pobliskie barcie, czyli w okresie wczesnego lata. Każdy bartnik umieszczał na pniu drzewa własny, indywidualny znak, który nosił nazwę znamiona, cechu, ciosna, klejma lub herbu. Zwykle była to kombinacja linii prostych, umieszczana na wysokości około 1,5 metra (Blank-Weissberg 1937). Prawdopodobnie pierwsze znamiona bartników używane były od XVI wieku (Siudowska-Myzykowa 1960).

Najważniejszym okresem w całorocznej pracy bartnika był moment miodobrania. Do tej czynności bartnik przystępował w świątecznych szatach. Po pozyskaniu miodu bartnik przystępował do oczyszczania barci i przygotowania jej na okres zimy.

Barcie zabezpieczane były przed wpływem czynników atmosferycznych przy użyciu osłony zwanej wiechą, wykonaną z gałęzi brzoźowych lub świerkowych, mchu, słomy czy też siana. Konieczna była również ochrona przed szkodnikami zwierzęcymi. Do wrogów pszczelich zaliczano przede wszystkim niedźwiedzie, kuny oraz gryzoni (głównie myszy). Szkodnikami były także niektóre ptaki polujące na pszczoły: żoła oraz trzmielojad. Owady, głównie szerszenie i osy, również stanowiły zagrożenie dla rodzin pszczelich. Nie mniej znaczącym zagrożeniem była nieumiejętnie prowadzona gospodarka człowieka

(zbyt intensywne pobieranie miodu prowadzące do śmierci pszczoł, pożary będące skutkiem wypalania łąk). Bartnik chronił swoje drzewa przed szkodnikami używając środków chwytających i zabijających (samobitni, pułapek, strzelb, potrzasków, sieci).

Bartnictwo – współczesność

W 2006 roku organizacja WWF Polska oraz Mazowiecko-Świętokrzyskie Towarzystwo Ornitologiczne rozpoczęły realizację projektu „Odtwarzanie bartnictwa – ochrona przyrody i staropolskiej tradycji” mającego na celu przywrócenie bartnictwa wraz z jego dawnymi tradycjami na terenie dwóch obszarów leśnych: Puszczy Nadpilickiej oraz Puszczy Świętokrzyskiej. Projekt ten realizowany jest we współpracy z uralską placówką WWF Rosja. Jego głównym celem jest restytucja bartnictwa prowadzonego przy użyciu tradycyjnych narzędzi odtwarzanych na podstawie muzealnych eksponatów. Działania związane z odtwarzaniem bartnictwa na terenie Polski są niewątpliwie unikatowe. To jedyne miejsce (poza Uralem), gdzie bartnictwo jest po ponad 100-letniej przerwie znów czynnie uprawiane.

Proces restytucji bartnictwa w Nadleśnictwie Spała rozpoczął się w roku 2006. Wtedy to zaproszono do Polski baszkirskich bartników, którzy mieli szkolić świętokrzyskich oraz spalskich pszczelarzy – przyszłych bartników. We współpracy z trzema nadleśnictwami Słupków, Suchedniów, Zagnańsk (RDLP w Radomiu), ustalony został obszar objęty powyższym projektem. Na wytypowanym terenie baszkirscy bartnicy przeprowadzili szkolenie dla wybranych pszczelarzy oraz koordynatorów projektu. W ramach tego programu powstały 23 barcie, przy wykorzystaniu pomocy oraz doświadczenia uralskich bartników.

Kolejnym etapem tego projektu był wyjazd 9 polskich pasjonatów pszczelarstwa z Lasów Spalskich, Puszczy Świętokrzyskiej, Biebrzańskiego oraz Wigierskiego Parku Narodowego do Rosji. Ostatnim etapem szkolenia przyszłych bartników było miodobranie, które miało miejsce jesienią 2008 roku w Nadleśnictwie Spała (fot. 1). W trakcie tego wydarzenia nastąpiło pasowanie na bartników i symboliczne przyjęcie do baszkirskiego rodu bartniczego dwóch polskich uczniów bartnictwa: Andrzeja Pazury (Nadleśnictwo Spała) oraz Tomasza Dzierżanowskiego (RDOŚ w Łodzi). W roku 2010 z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Leśnego 15 łódzkich leśników gościło u Michaila Kosarewa, dyrektora Przyrodniczego Parku Narodowego Szulgan Tasz. Leśnicy w trakcie tego pobytu poznali gospodarkę prowadzoną na terenie Nadleśnictwa Starosubchangułowo. Przybliżone im zostało również pszczelarskie rzemiosło, praktykowane wśród potomków bartników. W sierpniu 2012 roku gośćmi RDLP w Łodzi byli dyrektorzy parków narodowych Federacji Rosyjskiej Republiki Baszkortostanu: Baszkiria i Szulgan Tasz. Ich wizyta była kontynuacją rozpoczętego projektu restytucji bartnictwa w Polsce. Goście dokonali m.in. przeglądu barci wydrążonych na terenie Puszczy Nadpilickiej.

Aktualnie na obszarze Nadleśnictwa Spała znajduje się 10 drzew, w których są wyrobione barcie; 4 spośród nich są zasiedlone przez pszczoły. Docelowo w tych barciach mają żyć tylko pszczoły rasy środkowoeuropejskiej. Proces restytucji na terenie wspomnianego nadleśnictwa trwa nadal – wybierane są kolejne drzewa, mające stać się w przyszłości drzewami bartnymi.

Fot. 1. Pokaz pracy bartnika w Nadleśnictwie Spała
Photo 1. Demonstration of forest bee-keeper work in Spała Forest District

Bartnictwo – promocja i korzyści

Proces reaktywowania bartnictwa na terenie Nadleśnictwa Spała sprzyja rozwojowi regionu i jest przykładem promocji zarówno regionu jak i zrównoważonej gospodarki leśnej prowadzonej w Lasach Państwowych (LP). Odtwarzanie bartnictwa w tradycyjnej formie sprzyja utrzymaniu ostoi wielu rzadkich gatunków organizmów rozwijających się i żyjących na drzewach (zwierząt, roślin i grzybów). Nie bez znaczenia jest również wpływ tej niezwyklej sztuki hodowli na próbę przywrócenia do ekosystemu leśnego jego pierwotnego komponentu, jakim są rodzime rasy pszczół.

Współcześnie, promocję bartnictwa należy rozpatrywać także w kontekście certyfikacji gospodarki leśnej. Procesowi certyfikacji mogłby zostać poddany miód pozyskany z barci zlokalizowanych na terenach zarządzanych przez LP. Produkt tego typu zyskałby dzięki posiadanemu certyfikatowi na atrakcyjności (Śliwka 2012). Potencjalni odbiorcy mieliby dzięki temu pewność co do sposobu powstania wybranego przez nich towaru. Produkty wytwarzane w sposób naturalny lub też z naturalnych składników cieszą się ogromną popularnością wśród konsumentów. Miód, poza szerokim zastosowaniem w przemyśle spożywczym, jest ceniony także ze względu na liczne właściwości lecznicze. Badania prowadzone od lat dotyczące

ryнку spożywczego wskazują na to, że konsumenci często wolą przekazać większą część dochodów na produkty wytworzone zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Klient powinien otrzymać rzetelne informacje o produkcie, składzie, jego pochodzeniu itp.

Bartnictwo powracające po ponad stuletniej przerwie na obszar Polski stwarza możliwość wykreowania produktu naturalnego, jakim jest miód bartny, dostarczany z lasów. Można zatem rozważyć czy oprócz funkcji edukacyjnej i turystyczno-rekreacyjnej, zasiedlone przez pszczoły drzewa ulokowane na obszarach leśnych, nie mogłyby pełnić także funkcji produkcyjnej, a w konsekwencji ekonomicznej. Przykładowo, w Rosji koszt 1 kg miodu bartnego sięga blisko 270 USD. Pszczelarz-pasjonat, zawierając właściwą umowę z nadleśnictwem, na terenie którego istniałyby barcie, mógłby prowadzić swoją działalność. Umowa tego typu powinna obejmować zobowiązania obydwu zainteresowanych stron. W ramach współpracy bartnik byłby zobowiązany do pomocy np. w organizacji edukacji przyrodniczo-leśnej dla osób odwiedzających dany kompleks leśny. Zezwolenie na prowadzenie działań związanych z bartnictwem przez ludzi spoza struktur LP mogłoby przyczynić się do pogłębiania i umacniania dobrego wizerunku tego przedsiębiorstwa. W trakcie prowadzenia dystrybucji regionalnego produktu, jakim mógłby być miód bartny, producent reklamowałby miejsce, w którym prowadzona jest hodowla pszczół. Dzięki temu będzie można wypromować poszczególne nadleśnictwa oraz leśne kompleksy promocyjne (jak to jest w przypadku Nadleśnictwa Spała).

Na mocy rozporządzeń Rady UE produkty regionalne są prawnie chronione w Unii Europejskiej. W myśl aktów prawnych, produkty regionalne wynikają z regionu lub też są z nim związane. Produkt regionalny w aktach prawnych określa się jako „nazwa pochodzenia” lub „oznaczenie geograficzne”. Określenie „produkt regionalny” jest jednak potocznie używane w społeczeństwie. Unia Europejska wprowadziła trzy znaki dzięki którym klient może zorientować się, że dany produkt jest prawnie chroniony (są małe i umieszcza je może tylko producent). Dwa informują o tym, że produkt pochodzi z konkretnego regionu: pierwszy to „Chroniona nazwa pochodzenia”, drugi „Chronione oznaczenie geograficzne”. Trzeci znak zapewnia o gwarantowanej tradycyjnej specjalności (chroni tradycyjną technologię wytwarzania konkretnego produktu). W tym przypadku producenci zobowiązani są do wytwarzania swojego produktu w tradycyjny sposób. Miód bartny mógłby zostać oznaczony przy użyciu trzeciego znaku. Dzięki temu możliwe byłoby zawarcie porozumienia między kilkoma zainteresowanymi podmiotami zajmującymi się pozyskaniem miodu z barci z terenu całego kraju. W Polsce status produktów regionalnych uzyskały 32 produkty, wśród nich jest 8 zawierających w swoim składzie miód (www.pl.wikipedia.org).

W chwili uzyskania przez miód bartny ochrony prawnej, która wynikałaby z posiadania tytułu produktu regionalnego, warto byłoby pomyśleć o umieszczeniu dodatkowo na etykietce informacji o tym, że produkt pochodzi z lasu certyfikowanego. Stanowić by to mogło niejako podwójną gwarancję zapewniającą klienta o atrakcyjności i niepowtarzalności produktu. Klient dzięki temu będzie przekonany, że poza tradycyjnym sposobem produkcji, miód taki został wyprodukowany zgodnie z normami regulującymi prowadzenie gospodarki leśnej w certyfikowanych lasach.

Miód pochodzący z barci mógłby zostać wyróżniony na tle miodów produkowanych w pasiekach również poprzez stworzenie specjalnych opakowań, na przykład będących imitacją naczyń stosowanych w średniowieczu. Zaprojektowanie i produkcja takich naczyń może być pomysłem na rozpoczęcie nowej działalności gospodarczej. Projekt odtwarzania bartnictwa może przynieść wiele korzyści nie tylko LP (jako cenna i nietypowa forma dydaktyki),

ale również wielu firmom oraz sektorom, które współpracując odnosić będą wymierne korzyści finansowe. Zatem, bartnictwo można postrzegać jako element szeroko rozumianego rozwoju regionalnego (Śliwka 2012).

Koncepcja „bartnej” ścieżki edukacyjnej

Głównym celem edukacji przyrodniczo-leśnej jest podnoszenie świadomości społeczeństwa z zakresu ochrony zasobów leśnych i gospodarki leśnej. Działania takie są niezbędne dla świadomego i aktywnego uczestnictwa obywateli w ochronie ekosystemów leśnych oraz dla świadomego i umiejętnego korzystania z leśnych dóbr i pożytków.

Do tej pory, w ramach edukacji przyrodniczo-leśnej prowadzonej w Nadleśnictwie Spała, informacje dotyczące bartnictwa wykorzystane były w niewielkim zakresie. W efekcie rozmów z pracownikami LP, powstała koncepcja ścieżki edukacyjnej, której punktem początkowym ma być wiata (jej planowana lokalizacja to polana znajdująca się nieopodal budynku Nadleśnictwa Spała), zaś końcowym punktem – pokazowa sosna bartna. Dzięki niej możliwe będzie obejrzenie barci z bliska (z poziomu zbudowanego przy niej pomostu). Ze względów bezpieczeństwa obserwatorów barć nie będzie zasiedlona przez pszczoły. Powstał także pomysł zagospodarowania polanki znajdującej się w bezpośrednim sąsiedztwie ścieżki dydaktycznej istniejącej już w pobliżu biura nadleśnictwa. W planowanej wiacie mają zostać umieszczone ekspozyty związane zarówno z bartnictwem, jak i współczesnym pszczelarstwem. Planowana długość ścieżki wynosi około 300 metrów. Pomiędzy punktem początkowym i końcowym umieszczone będą tablice, odnoszące się swoją treścią do bartnictwa. Tablice te pozwolą na korzystanie ze ścieżki bez pomocy pracownika nadleśnictwa, zaś w kontekście edukacji przyrodniczo-leśnej będą cenną pomocą naukową.

Jednym z kryteriów wyboru ekspozycji powinno być bezpieczeństwo. W Polsce, największą grupę odbiorców treści związanych z edukacją przyrodniczo-leśną stanowi młodzież szkolna. Młodzi ludzie nie zawsze są w stanie podporządkować się swoim opiekunom, również nie jest możliwe pilnowanie każdego ucznia z osobna. W związku z tym na terenie wiaty nie mogą znajdować się narzędzia ostre oraz bardzo ciężkie, które źle użyte mogą spowodować uszczerbek na zdrowiu. Najbezpieczniej zatem będzie umieścić w niej zrekonstruowane liny służące do wspinania się na drzewo, naczynia używane w trakcie podbierania miodu, naczynia służące do przechowywania miodu itp. Bardziej skomplikowane lub cenne przedmioty mogłyby być umieszczane w wiacie i prezentowane tylko w czasie zorganizowanych zajęć. Innym rozwiązaniem jest przygotowanie tablic z opisami i zdjęciami, które zostałyby umieszczone na ścianach wiaty. Przed wiatą należałoby przygotować miejsce ze stołami i ławkami, na których odwiedzający mogliby odpocząć, jak również zrealizować zadania związane z lekcją w terenie prowadzoną na ścieżce.

Warto również rozważyć możliwość podzielenia wiaty na części, dzięki którym treści zaprezentowane na ścieżce mogą zostać dostosowane do grup wiekowych. Podział taki ułatwi dobór właściwych tematów do wieku odbiorców nie tylko w odniesieniu do grup szkolnych, ale również do korzystających ze ścieżki na własną rękę (Śliwka 2012). Część pierwsza skierowana mogłaby być do najmłodszych odbiorców, a więc grup przedszkolnych i wczesnoszkolnych. Dla tej grupy wiekowej zaprezentowana treść powinna odnosić się głównie do ogólnego zarysu życia pszczół (hierarchia w ulu, wspólna praca dla dobra ogółu), roli tych owadów w ekosystemach (zapylenie roślin). Przekazywane informacje powinny się ograniczać

do prostych skojarzeń, które dzieci zapamiętają. Dzieci są bardzo wymagającą grupą słuchaczy, szybko się nudzą dlatego tak istotne jest zapewnienie im różnych atrakcji podczas wizyty w lesie. W przypadku uczestnictwa tej grupy wiekowej w lekcji terenowej ważną kwestią jest przełamanie dystansu pomiędzy osobą prowadzącą zajęcia, a słuchaczami. W takim przypadku pomocne może być wykreowanie bajkowej postaci, która może stać się przyjacielem dzieci. Możliwe jest stworzenie takiej postaci przez leśników lub wykorzystanie wyobraźni i inwencji twórczej dzieci. Postać taka może zostać wyrzeźbiona w drewnie i umieszczona w części wiaty przeznaczonej dla najmłodszych lub też przed nią. Rzeźba nie tylko będzie trwała, ale również ze względu na materiał, z którego zostałaby wykonana (drewno) będzie współgrała z otoczeniem drzew. Kolejnym pomysłem na taką postać jest wykonanie jej „mobilnej” wersji, która będzie wędrowała wspólnie z dziećmi po lesie. W części wiaty przeznaczonej dla najmłodszych można by również wygospodarować przestrzeń, w której umieszczone zostałyby prace plastyczne dzieci („mini galerie”). Prace te mogłyby powstać zarówno w czasie zajęć w szkole, jak też po pokonaniu całej trasy ścieżki. Druga część wiaty przeznaczona mogłaby być dla starszych odbiorców (szkoła podstawowa klasy 5 i 6 oraz młodzież gimnazjalna). Starsza wiekowa grupa jest już w stanie przyswoić większą wiedzę; mogłyby więc być w tym przypadku poruszane kwestie związane na przykład z zaburzeniami w funkcjonowaniu ekosystemu na skutek zaniku jednego komponentu (rozwińcie temat odnoszącego się do zapyłania roślin) oraz samym bartnictwem jako działem średniowiecznej gospodarki. W odniesieniu do takiej grupy wiekowej również możliwe jest przeprowadzenie zajęć artystycznych oraz plastycznych na świeżym powietrzu. Ponadto warto byłoby zachęcić uczestników do dyskusji na temat sensu odtwarzania tego typu sposobów gospodarowania w lasach. „Burza mózgów” skutkować może wieloma interesującymi pomysłami, które mogą w przyszłości zostać wykorzystane przez leśników. Trzecia część wiaty przeznaczona byłaby dla odbiorców od wieku licealnego. W tym przypadku, poruszone mogłyby być na przykład kwestie związane z konsekwencjami wymierania pszczół, zapotrzebowaniem na produkty regionalne (produkty naturalne, powstające „w zgodzie z naturą”), możliwością prowadzenia działalności gospodarczej związanej z bartnictwem (Śliwka 2012).

Istotną kwestią jest znalezienie sposobu na atrakcyjne przekazywanie treści związanych z edukacją przyrodniczo-leśną. Trudnym zadaniem jest dostosowanie treści tablic znajdujących się na ścieżce do osób w różnym wieku. Dlatego ważne jest, aby tablice zawierały tylko krótkie opisy oraz hasła, które mogą zostać w odpowiedni sposób rozwinięte przez osoby pełniące rolę przewodnika w zależności od wieku odbiorców.

Bartnictwo – regionalna atrakcja turystyczna

Geograficzne położenie Nadleśnictwa Spała stwarza możliwość ciekawego połączenia bartnictwa z ofertą turystyczną regionu. Bartnictwo może zostać zaprezentowane łącznie ze zwiedzaniem ruin zamku w Inowłodzu, kościoła św. Idziego oraz wizytą w opoczyńskim muzeum, co stworzy pewien obraz średniowiecznej Polski. Z kolei w odniesieniu do przyrodniczych walorów regionu, wskazana byłaby wizyta przy pomniku zubra w Spale. Przy tej okazji zaznaczony powinien zostać problem zaniku gatunków w lasach Polski. Warte zobaczenia są również żeremia bobrowe znajdujące się niedaleko Spały, jak również rezerwaty „Spała” i „Niebieskie Źródła” w Tomaszowie Mazowieckim. Dodatkową atrakcją może być wizyta w muzeum w Opocznie, które w swoich zbiorach posiada m.in. róg tura.

Pojawienie się w centralnej części Polski takiej atrakcji jak bartnictwo niesie za sobą dużo możliwości. Możliwe byłoby zorganizowanie na terenie Spały ogólnokrajowego wydarzenia w formie np. średniowiecznego festiwalu lub jarmarku. Poza typowymi kojarzącymi się z takim średniowiecznym festiwalem atrakcjami (jak na przykład turniej rycerski, pokazy strojów, pokazy jeździectwa), jedną z nowych może być reaktywowane bartnictwo w Spale. Dla wszystkich dostępna byłaby ścieżka edukacyjna, a zorganizowane grupy mogłyby również obejrzeć drzewa zasiedlone przez pszczoły. Na straganach znajdujących się na placu festiwalowym oferowany mógłby być również miód pochodzący z barci oraz zaprezentowane mogłyby być narzędzia, z których korzystają bartnicy (Śliwka 2012).

Realizacja funkcji pozaprodukcyjnych przez lasy wpływa na funkcjonowanie wielu sektorów gospodarki krajowej, a w konsekwencji kreuje miejsca pracy związane z wypoczynkiem i rekreacją. Rozwijają się firmy oferujące usługi turystyczne, gastronomiczne, hotelarskie, produkujące sprzęt, zajmujące się reklamą oraz wiele innych.

Podsumowanie

Lasy są środowiskiem, które jest bardzo chętnie odwiedzane przez turystów. Związany z terenami leśnymi tzw. produkt sylwaturystyczny jest dzielony na produkt wtórny oraz pierwotny. Pierwotnym produktem są walory przyrodnicze oraz kulturowe leśnych kompleksów. Przez wtórny produkt sylwaturystyczny rozumiana jest między innymi obsługa personalna, urządzenia infrastruktury leśnej, baza noclegowa oraz gastronomiczna (Mandziuk i Janeczko 2009). W obu tych aspektach, reaktywowanie bartnictwa stwarza szerokie możliwości. Bartnictwo w odniesieniu do zadań realizowanych przez Lasy Państwowe w ramach prowadzenia edukacji przyrodniczo-leśnej staje się ciekawym i unikalnym w skali kraju „narzędziem” dydaktycznym. Charakter przedstawianych czynności związanych z chowem pszczół w barciach wpisuje się w koncepcję prowadzenia edukacji plenerowej. Prezentacja prawdziwych barci wydzianych w drzewach możliwa jest bowiem tylko w terenie. Ponadto tematykę bartnictwa cechuje duża interdyscyplinarność (ochrona przyrody, biologia organizmów, ochrona środowiska, historia), co sprzyja możliwości łączenia różnych zagadnień poruszanych w trakcie zajęć edukacyjnych. Restytucja bartnictwa stwarza ponadto szansę rozwoju firm z różnych branż. Jest to szansa na przykład dla firmy, która w oparciu o podpisane z nadleśnictwem umowy korzystać będzie z barci znajdujących się na terenach zarządzanych przez LP. Miód bartny może stać się bardzo pożądanym na rynku produktem, możliwym do wypromowania poprzez odpowiednie działania marketingowe. To z kolei przyczyni się do rozwoju regionalnego. Lasy Państwowe zaś dzięki sprzyjaniu tego typu działalności mogłyby się przyczynić do umacniania swojego pozytywnego wizerunku, jako podmiot sprzyjający przedsiębiorcom z ciekawymi propozycjami.

Bartnictwo należy również postrzegać jako element ochrony różnorodności biologicznej ekosystemów leśnych, jako że drzewa bartne stają się miejscem do życia i rozwoju wielu organizmów, które bez starych drzew nie mają miejsca do bytowania. Lokalnie może wpłynąć także na częściowe odtworzenie zespołu owadów-zapylaczy, który byłby zbliżony do naturalnego, występującego niegdyś na terenie lasów (Dzierżanowski i inni 2009).

Polska jako jedyny kraj Unii Europejskiej podjęła próbę przywrócenia na swoim terenie bartnictwa, jako pierwotnego sposobu chowu pszczół. Umożliwiając osobom spoza granicy kraju poznanie bartnictwa, pośrednio przyczynimy się do kreowania wizerunku Polski jako kraju, który nie tylko kultywuje swoją historię, ale również stara się przywrócić do życia jej minione elementy.

Literatura

- Blank-Weissberg S. 1937 (reprint 2004). Barcie i kłody w Polsce. Z zasiłku Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych, Warszawa (Wilczyńska).
- Dzierżanowski T., Nawrocki P., Pazura A., Zawadzki J. 2009. Możliwość przywrócenia bartnictwa polskim lasom jako elementu zrównoważonego leśnictwa. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 21 (2): 49-56.
- Głowacki S. 2008. Leśne surowce uboczne dawnych polskich puszczy i lasów. W: VII Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. „Las w kulturze polskiej”. Materiały z konferencji. Malinówka koło Ełku, 22-24 października 2008. Wydawnictwo „Eco”, Poznań.
- Kozłowski W. 1846. Słownik leśny, bartny, bursztyniarski i oryński. Sylwan Nr 1.
- Mandziuk A., Janeczko K. 2009. Turystyczne i rekreacyjne funkcje lasu w aspekcie marketingowym. Studia i Materiały CEPL nr 4 (23).
- Siudowska-Myżykowska T. 1960. Materiały do bartnictwa w północno-wschodniej Europie ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Polski. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Wrocław.
- Szczudło J. 1933. Najwcześniejsza wiadomość o znakach bartnych w Polsce. Bartnik Postępowy nr 9-10.
- Śliwka A. 2012. Promocyjne, kulturowe i edukacyjne aspekty bartnictwa w Lasach Spalskich. Praca magisterska wykonana w Katedrze Użytkowania Lasu SGGW. Warszawa.
- www.pl.wikipedia.org

Agata Śliwka¹, Paweł Staniszewski²

¹Nadleśnictwo Przysucha, ²Katedra Użytkowania Lasu, Wydział Leśny, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
¹agata_sliwka@op.pl, ²p.s.staniszewski@gmail.com